

ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA 2023

**AZ ÁLLATVÁDELEMRŐL SZÓLÓ RENDELKEZÉSEK
ÉS AZ EGYES ORSZÁGOK KULTÚRÁLIS SZOKÁSAI
KÖZTI ELLENTMONDÁSOK**

25.06.2022

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés.....	2
II.	Fogalmi és jogi háttér.....	3
1.	Az állatjólét fogalma.....	3
2.	Történeti áttekintés.....	4
3.	Európai szintű jogszabályok.....	8
3.1.	Általános szabályozások.....	8
3.2.	Tenyésztés céljából tartott állatok.....	9
4.	Az állatok szenvedésével kapcsolatos szabályok a magyar és a román jogrendszerben	10
III.	Egyedi szokások és hagyományok.....	15
1.	A libatömés.....	15
1.1.	A libatömés története.....	15
1.2.	A libatömés folyamata.....	16
1.3.	A libatöméssel kapcsolatos aggályok	18
1.4.	A libatömésre vonatkozó Európai Unió jogszabályok	19
1.5.	A libatömés szabályozása Magyarországon.....	21
2.	Kutyapörgetés.....	22
2.1.	Állatjóléti aggályok	23
3.	Bikaviadal.....	24
3.1.	A bikaviadal története	24
3.2.	A Spanyol bikaviadal – <i>A corrida</i>	24
3.3.	A bikaviadallal kapcsolatos etikai problémák.....	25
3.4.	A bikaviadal szabályozása Európai Unióban és Spanyolországban	26
IV.	Konklúzió.....	29
V.	Felhasznált Irodalom	31
VI.	Felhasznált jogszabályok.....	33

I. Bevezetés

Az állatok a kezdetek óta szerves részét képezik a kultúrák fejlődésének, és a hagyományok kialakulásának. Már a legelső emberek szokásai is kapcsolódtak az állatokhoz például a vadászat révén, de gondolhatunk az állattartás kialakulására, az állatviadalokra, vagy a vallási célokból bemutatott állati áldozatokra. Az állatok évezredek óta szolgálják az ember megélhetését, szórakoztatását, illetve sok esetben a vallási és kulturális meggyőződés kifejezésének eszközei.

Viszont ezek a szokások számos esetben az állatok szükségtelen szenvedésével járnak, így felvetődik a kérdés, hogy hol húzódik meg a határ állatkínzás és hagyományörzés között? A jog az ember és állat kapcsolatának majdnem minden aspektusát szabályozza, annak érdekében, hogy az állat jóléte biztosítva legyen, akár mezőgazdasági célokból tartott állatokról, akár háziállatokról legyen szó, ám ezek a szabályok nem terjednek ki az olyan praktikákra, amelyet egy közösség kultúrájának megőrzése céljából végez. A hagyományok ápolása természetesen fontos, és értékelendő törekvés, de a fejlődésnek elengedhetetlen része, hogy megtanuljunk felismerni és magunk mögött hagyni a primitív szokásokat, amelyek nem szolgálják a társadalom érdekét, és ártalmasak az emberekre vagy állatokra nézve.

Ahhoz, hogy megérthessük, miért maradhattak fenn olyan kulturális szokások, amelyek összeférhetetlenek a modern állatjóléti előírásokkal, előbb meg kell vizsgálnunk mit is jelent az állatjólét, mint fogalom, és hogyan fejlődött az emberek állatokhoz való viszonyulása a történelem során, valamint, hogy hogyan jutott el a jog az állatvédelem területén arra a szintre, ahol jelenleg tartunk. Ezek fényében megállapíthatjuk, hogy napjainkban milyen korlátokba ütközik a jog az állatok védelmének biztosítása terén, és hogyan tudnánk ezeket kiküszöbölni. Annak érdekében, hogy megértsük, hogyan nyilvánulnak meg az említett jelenségek a jogban, szeretnék bemutatni néhány olyan szokást és hagyományt, amelyek egy kultúra lényeges részét képezik, így fennmaradhattak, annak ellenére, hogy felmerült velük kapcsolatban az aggály, hogy túllépik azokat a határokat, amelyeket a törvény az állatok jólétének biztosítása érdekében szab. Tekintettel rá, hogy a világ különböző részein eltérő szabályok vannak érvényben, és a társadalom megítélése is változó a kérdéssel kapcsolatban, jómagam az Európai Unió államaiból választok példákat, és az Uniós törvények fényében vizsgálom ezek létjogosultságát.

II. Fogalmi és jogi háttér

1. Az állatjólét fogalma

Az állatjólét fogalmát többféleképpen is értelmezhetjük annak függvényében, hogy mi alapján állapítjuk meg az állat jólétének mértékét. Megfigyelhetjük az állat fizikai, és lelki állapotát, mint a jólét indikátorát, de egyes vélemények szerint az állat termelőképessége a mérvado szempont.¹

Az első jelentős vizsgálat mely az állatjólétet próbálta definiálni, és annak indikátorait meghatározni 1965-ben kezdődött az Egyesült Államokban. A vizsgálatot Roger Brambell vezette, és az ipari környezetben tenyésztett állatok szükségleteit mérte fel, melynek nyomán egy jelentésben leszögezett 5 mentességet:

- Éhségtől és szomjúságtól való mentesség
- A kényelmetlenségtől való mentesség
- A fájdalomtól, sérülésektől és betegségektől való mentesség
- A természetes viselkedés kifejezésének szabadsága
- A félelemtől és szorongástól való mentesség.

A Brambell-jelentésként emlegetett vizsgálat széleskörben ismertté vált. Ennek nyomán alakult meg a Tenyésztett Állatok Jóléti Tanácsa, illetve alapjául szolgált számos állatvédelmi dokumentumnak, például a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről szóló 98/58/EK irányelvnek, és szerepe volt a Lisszaboni szerződés módosításában is, melynek nyomán elismerték az állatokat, mint érző lényeket.² Brambell jelentése alapján az állat jólétét a fizikai és lelki egészségének megőrzése révén lehet biztosítani.

¹ Györkös, I. 2006. Az állatjóléti vizsgálatok lehetőségei. *AWETH*. Vol 2. (2006). <http://animalwelfare.szie.hu/cikkek/200601/AWETH20060209.pdf> Letöltve: 2021.04.10.

² Farm Animal Welfare Council. *Five Freedoms*. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121010012427/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm> Letöltve: 2021.04.12.

McGloom másként vélekedett erről a fogalomról: az ő elmélete szerint az állat jóléte akkor nincs biztosítva, ha a fizikai állapotba olyan mértékben leromlott, hogy az az állat halálához vezethet, vagy meggátolja őt a szaporodásban. Szintén említésre méltó Andrew Ferguson Fraser és Donald Broom elmélete, mely szerint az állat jóléte attól függ, hogy milyen mértékben képes alkalmazkodni a környezetéhez.³

Véleményem szerint az állatjólét a fent említett négy változó függvényében alakul: az állat fizikai egészsége, az állat lelki egészsége, alkalmazkodóképessége, és a környezete. Ezen tényezők mindegyike képes befolyásolni az állat jólétét, így mindegyiket figyelembe kell venni, a mérés során.

2. Történeti áttekintés

Már az ókorban is számos olyan kulturális szokás létezett, amelynek szereplői az állatok voltak. A libatömés, bikaviadal és egyéb állatviadalk már az ókori társadalmak mindennapjainak is részét képezték, és többnyire az állatok háziasításával, vadászattal, vagy valamely vallási rítussal álltak kapcsolatban. Míg egyes tradíciók az állat tiszteletéről szólnak, és nem tartalmaznak olyan elemeket, amelyek szenvedést okoznak neki (pl. A tehén kultusza Indiában), addig mások célja a megélhetés biztosítása, vagy a szórakoztatás (pl. Libatömés, bikaviadalk). Az ókorban az ilyen praktikák gyakorlása során nem volt szempont az állat jóléte, melyet Arisztotelész azzal magyaráz, hogy az élővilágban természetes hierarchia uralkodik, amelynek legfőbb haszonélvezője az ember, akinek mind a növények, mind az állatok alárendeltjei, köszönhetően annak az egyedi tulajdonságának, hogy képes a racionális gondolkodásra és döntéshozatalra. Ez teszi őt felsőbbrendűvé minden más élőlénynél.⁴ Ez az elmélet nagyjából tükrözi a kor szellemét, amely tökéletes közeg az olyan kulturális praktikák kialakulásához, amelyekben az állat jólétére kevés hangsúlyt fektetnek.

³ Kasza, Gy., Géher, D., Ózsvári, L., Süth, M., Lakner, Z. 2011. Force-feeding of geese and society's appreciation. *Magyar Állatorvosok Lapja*. 2011(1). 39.

⁴ Dr. Gyöngyösi, Zoltán: 2005. *Az állatok joga és jogalanyisága*. 2. <https://www.jogiforum.hu/publikaciok/192>
Letöltve: 2021.03.06.

A kereszténység elterjedésével ugyan változott az emberek felfogása, ám állatjóléti szempontból ez sem hozott szignifikáns változásokat, ugyanis az egyház véleménye szerint csak az emberi élet minősül szentnek, az állatokat pedig Isten a mi szolgálatunkra rendelte. Aquinói Szent Tamás munkássága némileg újított ezen a felfogáson. Az ő véleménye szerint az embereknek, saját erkölcsi fejlődésük érdekében kíméletesen kéne bánniuk az állatokkal. Hiszen ha rendszeresen kegyetlenkedünk más élőlényekkel, akkor ez a magatartás megszokottá válik, és előbb-utóbb egymással szemben is ilyen viselkedést fogunk tanúsítani a mindennapokban.⁵ Ezt a szemléletet persze leginkább azokban az esetekben alkalmazták, mikor egy állatnak sürgősen és szándékosan okoztak fájdalmat, de az olyan kulturális szokások, mint a libatömés, az akkori társadalomban semmiképp sem számítottak kegyetlenségnek, hiszen az emberek megélhetését szolgálták, mely érdek fontosabb, mint az állat kényelmének biztosítása.

René Descartes, mint az újkori filozófia jeles képviselője, úgy vélte, hogy két szubsztancia létezik: a szellemi szubsztancia (*res cognita*), és az anyagi szubsztancia (*res extensa*). Az első a gondolkodás képessége, vagyis maga a tudat, míg a második a térbeli kiterjedés, a fizikai való. Ez a két szubsztancia pedig az emberben ötvöződik a test és a lélek egysége által. Descartes elmélete szerint, az állatok nem rendelkeznek tudattal, vagyis lélekkel, mindössze fizikai testtel, tehát szinte semmiben nem különböznek a gépektől, így szenvedésre sem képesek. Az ő esetükben nem beszélhetünk fájdalomról, mindössze „meghibásodásról”, működési zavarról.⁶ Ebben a kontextusban vizsgálva például az állatviadalokat, azok egyáltalán nem számítanak állatkínzásnak, ha az állat nem képes szenvedni, így a szórakoztatás ezen módja teljes mértékben elfogadható. Descartes elmélete azonban nem vált széleskörűen elfogadottá, később pedig a tudományos vizsgálatok ezt meg is cáfolták.

Jeremy Bentham éppen ennek az elméletnek az ellentétére építette a saját filozófiáját, vagyis, hogy az állatok szintén érző lények, akik képesek a szenvedésre. Amint azt *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* című művében kifejtette, az emberiség egy nap talán eljut arra a pontra, hogy felismerje: ahogyan egy embert nem lehet pusztán a bőrszíne miatt kiszolgáltatni mások kénye-kedvének, ugyanúgy a lábak száma, a test szőrössége, vagy éppen a keresztcsont végződése sem elegendő ok arra, hogy egy érző lényt ilyen sorsra hagyjunk. „Nem az

⁵ Dr. Gyöngyösi, Z. i.m. 2-3.

⁶ Dr. Gyöngyösi, Z. i.m. 3-4.

a kérdés, hogy „*Képesek-e gondolkodni?*”, nem is az, hogy „*Képesek-e beszélni?*”. Sokkal inkább az: „*Képesek-e szenvedni?*” (Bentham, 1789). Benthamet az utilitarizmus (haszonelvűség) atyjaként is szokták emlegetni, amely irányzat szerint egy cselekedet jó vagy rossz voltát azáltal kell meghatároznunk, hogy hány ember javát szolgálja, s hányaknak okozunk kárt vele. Vagyis a cél az, hogy tetteink a lehető legnagyobb boldogságot biztosítsák a legtöbb ember számára, miközben a lehető legkevesebb szenvedést okozzák. Bentham az állatokra is kiterjesztette ezt a nézetet, tehát szerinte, amikor egy cselekedet hasznosságát mérjük, azt kell mérlegelni, hogy hány élőlénynek okozunk örömet vele, hányak szenvedést, és milyen mértékben. Így például nem ítélte el az állatok megölését emberi fogyasztás céljából, mivel ez szükséges az emberek jólétéhez, pusztán az indokolatlan szenvedéstől szeretne volna megszabadítani őket.⁷

Ez az elmélet különösen fontos a kulturális hagyományok tekintetében, ugyanis míg a törvény igyekszik védelmet nyújtani a tenyésztés céljából, vagy kedvtelésből tartott állatoknak, ez a védelem sok esetben nem terjed ki azokra az egyedekre, amelyeket egy kulturális tevékenység során használnak fel, holott ők vannak kitéve a legtöbb szükségtelen szenvedésnek. Egyes esetekben a hagyományok is fontos, akár étkezési, célt szolgálnak, mint például a libatömés esetében, amelyre később részletesen kitérek, ám sok esetben csupán szórakoztatás céljából vetik alá kegyetlen bánásmódnak az állatokat.

Bentham eszméit azonban nem igazán fogadta el a korabeli társadalom, mivel úgy vélték, az emberek sokrétű érdekeit és érzelmeit nem lehet összehasonlítani az állatokéval. Sokkal elfogadottabb volt a kor másik nagy filozófusának, Immanuel Kantnak, az Aquinói Szent Tamás által inspirált nézete, mely szerint az állatok és emberek nem egy és ugyanazon erkölcsi rendszer szerint élnek, tehát ilyen jellegű kötelezettségeink velük szemben nem is lehetnek. Az embereknek mindössze saját érdekből kell jól bánniuk az állatokkal, mert ez elengedhetetlen a morális fejlődésünk szempontjából.⁸

A 19. század elején Nagy-Britanniában komolyabb lépésekre is sor került az állatvédelem területén, és ennek egyik igen fontos alakja Richard Martin, az ír származású politikus, akit leginkább az akkoriban működő vágóhidak állapota, az állatbántalmazások és szórakozás céljából rendezett viadalok, valamint lovak kegyetlen tartása inspirált arra, hogy fellépjen az ügy

⁷ Dr. Gyöngyösi, Z. I.m. 4-5.

⁸ Dr. Gyöngyösi, Z. I.m. 5.

érdekében. Az állatvédelmi törvényekre tett javaslatait többször is elutasították, de sokadik próbálkozásra 1822-ben végül mégis sikerült elfogadtatnia egyet, elsőként a világon.⁹ Ez hatalmas áttörésnek számít ugyan, de sajnos a gyakorlatban nem hozott jelentős változást, hiszen a törvény tényleges betartatása a legtöbb esetben elmaradt. Ugyanebben az időszakban egy Arthur Broome nevű lelkész is jelentős tevékenységet folytatott ezen a téren, létre akarta ugyanis hozni az első állatvédő szervezetet. Az első kezdeményezése neki sem volt sikeres, de ez nem állította meg. 1824-ben összehívott egy gyűlést ahol több befolyásos politikus és egyházi vezető támogatását is megszerezte, és hivatalosan is létrejött a Society for the Prevention of Cruelty to Animals, vagyis a világ első állatvédő szervezete, amelynek alapítói közt volt Richard Martin is. Az egyesület eleinte ugyan elég nehezen tudta fenntartani magát, de később még Viktória hercegnő támogatását is megszerezték, akinek trónra lépése után felvették a Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals nevet. A szervezet a mai napig is folytatja működését, és fellép többek között az olyan kulturális tevékenységek ellen, amely az állatok szenvedésével jár.¹⁰

A következő jelentős fordulat Charles Darwin nevéhez köthető, ő ugyanis munkásságával alapjaiban változtatta meg az ember és állat közti kapcsolatról kialakított általános nézeteket. Az evolúcióval ugyan nem ő foglalkozott elsőként, de az általa kidolgozott elmélet a folyamatot részletesen tárgyalva egy reális és hihető képet nyújt az emberek számára a fajok fejlődéséről és a köztük lévő kapcsolatról. A genetika később beigazolja Darwin megállapításait, és általánosan elfogadott ténnyé válik, hogy az ember is ugyanazon evolúciós lépcső egyik fokán helyezkedik el, mint az összes többi faj a földön, és az állatokkal szoros kapcsolatban áll.¹¹

Az állatvédelem kezdett egyre inkább elterjedni ám igazán jelentős fejlődés csak a '70-es évek közepétől figyelhető meg. Ekkoriban keltette fel a figyelmet Peter Singer is, aki a mai napig jelentős tevékenységeket folytat, nem csak az állatvédelem, hanem az általános társadalmi jólét növelése, és a hatékony altruizmus eszméjének elterjesztése érdekében. Jeremy Benthamhoz hasonlóan (és részben az ő hatására) ő is utilitarista szempontból közelítette meg a témát, abból kiindulva, hogy az állatok is épp úgy képesek szenvedni akár az ember, ezért a jog e tekintetben nem tehet különbséget köztük, és nem hunyhat szemet e tény felett, pusztán amiatt, hogy ők más

⁹ <https://www.rspca.org.uk/whatwedo/howeare/history> Letöltve:2020.05.24.

¹⁰ Dr. Gyöngyösi, Z. I.m. 6.

¹¹ Kampis, György (fordító): Charles Darwin: *Fajok eredete. Természetes kiválasztás útján.* Neumann Kht.

fajhoz tartoznak. Singer bevezet egy új fogalmat is: speceizmusnak (fajizmusnak) nevezi azt a nézetet, amely szerint ez emberek felsőbbrendűek az állatoknál, és ezt épp olyan elítélendőnek tartja, mint például a rasszizmust vagy a szexizmust. Ezzel nem az ember és állat közti egyenlőség elve mellett foglal állást, hanem arra mutat rá, hogy a köztünk lévő különbségek nem szolgáltathatnak okot arra, hogy az ő szenvedésüket figyelmen kívül hagyjuk. Singer leginkább az állatkísérleteket, valamint a húsevést tartja elítélendőnek, bár utóbbiról elismeri, hogy természetes jelenség, és nem a speceizmus egyik megnyilvánulási formája. Mindkettő esetében az jelenti a problémát, hogy mi emberek, túlságosan is előtérbe helyezzük a saját érdekeinket, szükségtelen szenvedést okozva ezzel az állatoknak.¹²

A történelmi háttér rövid áttekintése után rátérhetünk a hatályos állatvédelmi jogszabályok vizsgálatára, kezdve az Európai Unió szabályozással, a tagállami rendelkezések felé haladva.

3. Európai szintű jogszabályok

3.1. Általános szabályozások

Az Amszterdami Szerződésben¹³ foglaltak alapján a szerződő államok az állatok védelmének és jólétének érdekében a mezőgazdasági, szállítási, belső piaci valamint kutatási tevékenységeik megszervezésében figyelembe veszik az állatok jólétével kapcsolatos előírásokat, miközben tiszteletben tartják a vallási rítusokat, kulturális tradíciókat és regionális örökségeket. Ez a szerződés abból a szempontból is jelentőséggel bír, hogy az állatokat hivatalosan is elismeri, mint érző lényeket. Ez a megfogalmazás azonban nem volt benne az eredeti 1997-es szövegben, csak a 2007-es Lisszaboni Szerződésben¹⁴ foglalt módosítások alapján került bele.

¹² Dr. Gyöngyösi, Z. i.m. 15-16 o.

¹³ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. 1997. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1556133592320&uri=CELEX:11997D/TXT> Letöltve: 2019.04.14

¹⁴ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról. 2007.

3.2. Tenyésztés céljából tartott állatok

Az Európa Tanács 98/58/EK irányelvének¹⁵ fontosabb rendelkezései röviden összefoglalva a következők: a tenyésztés céljából tartott állatokat rendszeresen és alaposan ellenőrizni kell, ha pedig betegnek vagy sérültnek tűnnek, ennek megfelelően kell gondoskodni róluk, és amennyiben ez nem segít, a lehető legrövidebb időn belül állatorvoshoz kell fordulni a problémával. Minden ilyen állatnak fajára és igényeire tekintettel, megfelelő mozgásteret kell biztosítani, és ezt nem szabad úgy korlátozni, hogy azzal szükségtelen szenvedést, vagy sérülést okozzunk neki, különös tekintettel a megkötve tartott állatokra. A nem épületben tartott állatok számára lehetőség szerint védelmet kell biztosítani az időjárási viszontagságokkal, ragadozókkal és egyéb veszélyforrásokkal szemben. Értelemszerűen minden állat számára biztosítani kell a megfelelő folyadék és takarmányellátást, a fajuknak és koruknak megfelelő igények alapján. A csonkításokra vonatkozóan a nemzeti rendelkezések alkalmazandóak, a Szerződés előírásaival összhangban. A tenyésztési eljárások során is csak akkor elfogadható a fájdalom okozása, amennyiben azt a nemzeti szabályozások engedélyezik, és csak pillanatnyi, enyhe, fájdalmat okoz, nem tartós sérülést.

Léteznék ennél konkrétabb előírásokat tartalmazó dokumentumok is, amelyek a tenyésztés céljából tartott állatok közül egy bizonyos fajt érintő szabályozásokat tartalmaznak. Ilyen például az Európa Tanács 1999/74/EK irányelve,¹⁶ amely a tojótyúkok védelmére vonatkozó minimum követelményeket állapítja meg, de vannak hasonló dokumentumok a borjakra, disznókra és más állatokra vonatkozóan is.

Az állatok leölését ma már valamivel komolyabban szabályozzák az Európai Unióban, mint a tartásukat. Sokáig ebben a témában is csak irányelvek és megállapodások léteztek, de az

¹⁵ A Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről. 1998. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/?qid=1556141054853&uri=CELEX:31998L0058> Letöltve: 2019.04.14

¹⁶ A Tanács 1999/74/EK irányelve a tojótyúkok védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról. 1999. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1556148204547&uri=CELEX:31999L0074> Letöltve: 2019.04.15

Európa Tanács 2009-ben kiadott egy rendeletet az állatok leölésük során való védelméről.¹⁷ Ebben részletes szabályozás található az állat leölésénél biztosítandó körülményekről, amelyeknek célja, hogy a lehető legtöbb fájdalomtól, szorongástól, szenvedéstől és kényelmetlenségtől mentesítse őket. Az egyes módszerekre vonatkozóan külön tárgyalja azok végrehajtási módját, feltételeit, és megjelöli azon állatok körét, amelyek esetében alkalmazható az adott eljárás. A korábban említett dokumentumoktól eltérően, az itt megfogalmazott rendelkezések be nem tartása esetére szankciók is elő vannak írva, amelyeket a tagállamok kötelesek alkalmazni.

Az említettek mellett még számos állatvédelemmel kapcsolatos EU-s irányelvet és rendelkezést találunk, olyan témakörökre vonatkozóan, mint például az állatok tudományos kísérletekhez való felhasználása, szállítás alatti védelme, és a háziállatok vagy éppen az állatkerti vadak tartására vonatkozó előírások. Ezeknek a jogoknak azonban az állatok csak haszonélvezői, de semmiképp sem alanyai. A nemzetközi jogban ilyen irányba nem tettek komoly lépéseket, ellentétben egyes országok belső törvénykezéseivel.

4. Az állatok szenvedésével kapcsolatos szabályok a magyar és a román jogrendszerben

Magyarországon az első állatvédelmi rendelkezés az 1879. évi XL törvényben¹⁸ található, ahol kimondták, hogy az állatkínzás bűncselekménynek minősül. Ezt követően a 19. század végén még született pár hasonló rendelet, de a II. Világháború után az állatvédelem is újraszervezésre szorult az országban, erre azonban csak a 20. század végén került sor a mai napig hatályban lévő 1998. évi XXVIII. Törvény¹⁹ megalkotásával. „Az állatok védelméről és kíméletéről” szóló átfogó szabályozás a mai napig az alapját képezi a magyarországi állatvédelemnek. Célja az 1. §-ban foglaltak szerint *„hogy elősegítse az állatvilág egyedeinek védelmét, fokozza az emberek felelősségtudatát az állatokkal való kíméletes bánásmód érdekében, valamint meghatározza az*

¹⁷ A Tanács 1099/2009/EK rendelete az állatok leölésük során való védelméről. 2009. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1556171155719&uri=CELEX:32009R1099> Letöltve: 2019.04.17.

¹⁸ 1879. évi XL törvény

¹⁹ 1998. évi XXVIII. törvény *Az állatok védelméről és kíméletéről.*

állatok védelmének alapvető szabályait.”. A törvény részletesen szabályozza az állattartás körülményeit, a rajtuk elvégzett beavatkozásokat, szállításukat, életük kioltását, az állatok szőrméért vagy húsert való tartását, állatkísérletek végzését; tiltja az állatok kínzását; és elrendeli a kíméletüket, valamint külön fejezetben tárgyalja az állatvédelemre való oktatást.

A mezőgazdasági haszonállatok tartása a 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet²⁰ által került pontos szabályozásra. A rendeletben foglaltak a borjak, sertések, tojótyúk, hústermelés céljából tartott csirkék, házinyulak, szőrméjükért tenyésztett fajok és étkezési célra szánt halak tartásának minimális körülményeire, valamint a rajtuk elvégzett különböző beavatkozásokra vonatkoznak.

A 140/2012. (XII. 22.) VM rendelet²¹ „*A vágóállatok leölésének és levágásának állatvédelmi szabályairól*” az állatok levágásának bizonyos körülményeit, és az üzembe helyezett vágóhidakra vonatkozó előírásokat tartalmazza.

Léteznek továbbá a magyar nemzeti jogban az állatok szállítására, állatkísérletekre, állatkertek és otthonok létesítésére és működtetésére, de még cirkuszokra vonatkozó részletes szabályozások is, de sem az Alaptörvényben sem a Polgári Törvénykönyvben nem találunk az állatok védelmére vonatkozó részeket. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy nem is kerülnek említésre. A Ptk. 5:14-es paragrafusa a dolog kategóriába sorolja az állatokat, de biztosít nekik egy speciális védelmet a 3. bekezdésben foglalt kikötés révén: „*A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.*”²². Azáltal, hogy a jogalkotó egyértelműen különbséget tesz az állatok és a többi dolog között, a magyar jogrendszer jelentős előrelépést tett az állatvédelem terén.

Magyarországon az állatvédelmi törvények megsértésének következményeit a 2012. évi II. törvény szabályozza, amely a jogellenes cselekedet súlyossága szerint határozza meg az egyes esetekben alkalmazható szankciókat,²³ ami lehet állatvédelmi bírság fizetése, vagy elkobzás (az állattartással járó kötelezettségek nem megfelelő teljesítése esetén).²⁴ Amennyiben a tett nem a

²⁰ 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet.

²¹ 140/2012. (XII. 22.) VM rendelet A vágóállatok leölésének és levágásának állatvédelmi szabályairól.

²² Ptk. 5:14. § (3) bek. Letöltve: 2020.05.11.

²³ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről.

²⁴ Jámor, A. 2018. Gondolatok az állatvédelmi törvény fejlesztéséről. Iustum Aequum Salutare. 2018/1. 204-207.

szabálysértés, hanem a bűncselekmény kategóriába tartozik, úgy a szankciók a Büntető Törvénykönyv rendelkezései alapján határozzák meg. A Büntető Törvénykönyv²⁵ 2004 óta tartja számon bűncselekményként az állatkínzást, ami társadalom fejlődéséről tesz bizonytságot.²⁶ Az állatkínzásért kiszabható maximális szabadságvesztés alapesetben vétség miatt 2 év, minősített esetek fennállása esetén különös szenvedés okozása vagy több állat maradandó károsodása, illetőleg halála esetén 3 év.

Romániában is viszonylag korán megjelentek az állatokra vonatkozó törvények főként a francia befolyásnak köszönhetően. 1865-ös a büntető törvénykönyv három állattal kapcsolatos szabálysértést tartott számon. Az egyik a 385. cikkely 12. pontja, melynek értelmében „*Az, aki nyilvánosan bántalmazza a barmokat, vagy olyan tehernek teszi ki őket, amely meghaladja erejüket, 5-től 10 leiig terjedő bírsággal büntethető.*”²⁷ A másik ilyen rendelkezés a 393. cikkely második bekezdésében található, mely 15-től 25 leiig terjedő bírságot határoz meg azok számára, akik más barmának sérülését vagy halálát okozzák²⁸. Végül a harmadik törvényszöveg kifejezetten a halakra vonatkozik, és a következőképpen szól: „*A tavakban, halastavakban vagy medencékben élő halat szándékos megmérgezése 1 hónap és 2 év közötti börtönnel, valamint 26-tól 100 leiig terjedő pénzbírsággal büntetendő.*”²⁹ Ezek a törvények azonban többnyire nem magát az állatot, hanem sokkal inkább a tulajdonost kívánták védeni, és megszegésük vagyoni jogsértésnek minősült. Így aki egy állat sérülését vagy halálát okozza, az 1865-ös román Btk. értelmében nem állatkínzásért, hanem anyagi károkozásért felel.³⁰

Az első olyan kezdeményezés, amely ténylegesen az állatok érdekeinek védelmét tűzte ki célul a Nicolae I. Ghinescu nevéhez fűződő állatvédő társaság megalapítása volt, bár nem fejtett ki jelentős tevékenységet, mivel célja főként a gyerekek oktatása volt, és mindössze helyi szinten működött. Ezt követően 1904-ben megalakult, majd egy évvel később jogi személyiséget is

²⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

²⁶ Hérai, A. 2014. *A hazai állatvédelmi jog az új Polgári Törvénykönyv tükrében.* <https://core.ac.uk/download/pdf/159317833.pdf> Letöltve: 2020.10.04.

²⁷ Romániai Büntető Törvénykönyv. 1865. 385. cikk. 12. pont.

²⁸ Romániai Büntető Törvénykönyv. 1865. 393. cikk. 2. bekezdés.

²⁹ Romániai Büntető Törvénykönyv. 1865. 368. cikk.

³⁰ *Protecția animalelor prin prisma Codului penal român de la 1865.* <https://drive.google.com/file/d/1QeMbctU1fvgV233DyJOjq43KA7mSA0Em/view> Letöltve: 2020.04.12.

szerzett magának az első komolyabb állatvédelemmel foglalkozó romániai szervezet (*Societatea pentru Protecțiunea Animalelor*).³¹

A következő nagy mérföldkő az első állatvédelmi törvény publikálása volt 1935-ben, amely nem sokáig fejtette ki hatását, mivel a kommunizmus kezdetével az állatok védelmére irányuló törekvések háttérbe szorultak. A rendszerváltás után másfél évtizeddel végül elfogadásra került az Állatok Védelmének Európai Egyezményén alapuló 205/2004-es törvény,³² amely módosításokkal ugyan, de a mai napig is érvényben van. Ez a törvény az állatok jólétét és életük védelmét kívánja biztosítani, ezért egyebek mellett tiltja a velük való rossz vagy kegyetlen bánásmódot, meghatározza az állatok tartásának, szállításának, valamint a velük való kereskedelemnek a feltételeit. Emellett kitér az előadásokon, kiállításokon, hirdetésekben, versenyeken és hasonló eseményeken való részvételükre, a rajtuk végzett sebészeti beavatkozásokra, illetve a tudományos célokra történő felhasználásukra. Egyes területek részletes szabályozására külön törvények által valósul meg. Ilyenek például a tenyésztés céljából tartott állatok védelmére, a szállításukra, tudományos kísérletekben való felhasználásukra, levágásukra, illetve a gazdátlan ebekre vonatkozó speciális törvények és határozatok.³³

A román Polgári Törvénykönyv nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely külön jogi státuszt határoz meg az állatoknak, sem olyant, ami bármely módon megkülönbözteti őket a dolgoktól. Az állatok csak a tulajdonjog tárgyaként kerülnek említésre, mint például a 941. cikkely második bekezdésében, amely értelmében „*Tulajdonos nélküli dolgok az elhagyott dolgok, valamint azon dolgok, amelyeknek természetüknél fogva nincs tulajdonosuk, mint például a vadállatok, a halak és a természetes halas medencék élő erőforrásai, az erdei gyümölcsök, a vadflóra ehető gombái, a gyógy- és aromanövények, valamint más hasonlóak.*”³⁴. Szintén a tulajdonjog tárgyaként említi az állatokat az 1836.-os cikkely³⁵ a mezőgazdasági javak közé sorolva őket, vagy az 548-as cikkely,³⁶ amely a természetes gyümölcsöknél példaként hozza fel az

³¹ <https://drive.google.com/file/d/1Cn1jaSeyRHErQ-cUdF5G5HsaWmYnRkRJ/view> Letöltve:2020.04.12.

³² 205/2004-es törvény.

³³ <http://www.ansvsa.ro/legislatie/bunastarea-animalelor/#> Letöltve:2020.04.12.

³⁴ Rptk. 941. cikk. <http://lex.sapientia.ro/category/593695e4e4b0130db7779c96> Letöltve: 2020.04.14.

³⁵ Rptk. 1836. ckk.

³⁶ Rptk. 548. cikk.

állatok szaporulatát. A román jogrendszer álláspontja szerint tehát az állatok egyértelműen a dolgok kategóriájába tartoznak, bár megfigyelhető a jogalkotó bizonytalansága az állatok pontos besorolásának meghatározását illetően.³⁷

Romániában a 205/2004-es számú törvény³⁸ megtiltja az állatokkal való rossz vagy kegyetlen bánásmódot, és fel is sorolja azokat a tetteket, amelyek ebbe a kategóriába sorolhatók. Ezek elkövetése esetén, a cselekedet súlyosságától függően, az elkövetőt 6 hónaptól 7 évig terjedő börtönbüntetéssel, vagy 1000-3000 leiig terjedő bírsággal büntethetik.³⁹

Látható tehát a fentiekből, hogy mind a magyar, mind a román szabályozás tartalmaz az állatok védelméről, azok kíméletéről szóló rendelkezéseket. Ugyanakkor a tekintetben mindkét szabályozás elég szűk körben fogalmaz, hogy a különböző szokásokra és hagyományokra vonatkozóan milyen szabályok lehetnek érvényben. Egyelőre azonban mind az elmélet, mind a gyakorlat inkább megengedőnek tűnik e tekintetben.

³⁷ Lupan, E., Sztranyiczki, Sz. i.m. 19.

³⁸ 205/2004-es számú törvény. 6. cikk. (3) bekezdés.

³⁹ Dumitrescu, A. 2014. Despre protecția juridică a animalelor. <https://www.juridice.ro/320948/despre-protectiajuridica-a-animalelor.html> Letöltve: 2022.05.16.

III. Egyedi szokások és hagyományok

Ahogy egyre többen kezdtek el érdemben foglalkozni a témával, úgy gyarapodott az állatvédő mozgalmak, szervezetek és dokumentumok száma; megjelentek a szélsőséges nézeteket képviselő aktivisták, és persze továbbra is akadnak olyanok, akik az állatok érdekeinek védelmét szükségtelennek tartják. Minden esetre folyamatos fejlődés figyelhető meg ezen a téren, a jogi szabályozottságot illetően is. A 20. században egyre több sikeres és sikertelen próbálkozás irányult az állatok jogalanyiségének elismerésére, vagy érdekeik hatékonyabb védelmére. Ez azonban mégsem bizonyult elégnek ahhoz, hogy a 21. századra ki tudjuk szorítani az olyan kulturális szokásokat, amelyeknek szerves részét képezi az állatok szenvedése. Ahhoz, hogy megérthessük, mi biztosítja ezek fennmaradását, meg kell vizsgálnunk néhány konkrét példát, így a következő fejezetek során erre térek rá.

1. A libatömés

1.1. A libatömés története

A libatömés hagyománya Kr. E. 2500-ig nyúlik vissza az ókori Egyiptomba, ahonnan tovább terjedt a mediterrán vidékre, majd pedig Európába. Kutatások szerint a libatömés a Kárpát-medencében is közel ezer éves múlttal rendelkező szokás, amely szerves részét képezi a hagyományos magyar konyhának, és Magyarország exportcikkei közt is fontos szerepet tölt be. Globális szinten Franciaország után Magyarország a második helyet foglalja el a ranglétrán az éves kacs- és libamáj termelésben.⁴⁰ A hízott libamáj minőségben és ízben is fölülmúlja a hagyományosat, viszont az előállításához használt módszer felvet bizonyos állatjóléti aggályokat, ami miatt az Európai Unió számos országában betiltották, például Lengyelországban, Németországban, Olaszországban és Luxemburgban. Emellett az Unión kívül is több országban tilos

⁴⁰ Kasza, Gy., Géher, D., Ózsvári, L., Süth, M., Lakner, Z. 2011. Force-feeding of geese and society's appreciation. *Magyar Állatorvosok Lapja*. 2011(1). 38-44.

a hízott libabáj termelése és forgalmazása. Jelenleg az EU-ban mindössze 5 országban állítanak elő hízott libamájat: Belgiumban, Bulgáriában, Magyarországon, Franciaországban és Spanyolországban.⁴¹ Franciaországban továbbá a libatömést kulturális örökséggé nyilvánítottak, Magyarországon pedig 2013-óta Hungaricumnak számít a hízott libamáj.

1.2. A libatömés folyamata

Mielőtt rátérek libatömés módszertanára és annak az állatra gyakorolt élettani hatásaira, meg kell említenem, hogy a témát illetően nehéz objektíven állást foglalni. A különböző forrásokból származó kutatások eredményei gyakran ellentmondanak egymásnak, illetve írásaikban mind a farmerek, mind az állatvédők pártján álló szerzők hajlamosak elfogult szemléletmódot alkalmazni, és csak a számukra kedvező kutatásokra fektetni a hangsúlyt, melynek következtében a libatömést embertelen kínzásként, vagy természetes és állatbarát etetési módszerként festik le. Véleményem szerint az igazság relatív, de mindenképpen valahol a kettő között keresendő, ezért elemzésemben igyekszem a szakemberek véleményére hagyatkozni, különös figyelmet fektetve azokra a körülményekre és változókra, amelyek függvényében módosulhatnak a következtetések.

A tömés során a libát naponta többször, rendszerint háromszor tápanyagban dús takarmánnyal etetik, ami a máj elzsírosodásához vezet. A takarmányt kézzel, tömőtölcsérrel, vagy géppel juttatják a liba nyelőcsővébe. Bár ezen etetési módszer során a libák szervezetébe több táplálékot juttatnak, mint amennyit jószántukból magukhoz vennének, a folyamat mégsem teljesen természetellenes. A vándormadaraknál megfigyelhető májelzsírosodás egy természetes állapot, amely a vándorlásra való felkészülést szolgálja, és célja az energiaraktározás. Az állat a vándorlást megelőző időszakban jelentősen megnövekedett mennyiségű táplálékot fogyaszt, hogy a májsejtekben elraktározódó zsírszövet elegendő energiát biztosítson számára a hosszútávú repüléshez. Ez a folyamat nem mondható kóros elváltozásnak, amennyiben megfelelő körülmények között végzik, és teljes mértékben visszafordítható (bár a májukért tartott libák esetében nyilván nem ez a cél). A mesterséges libatömés során a libák mája akár 10-szeresére is

⁴¹ Desoucey, M. (2016). *Contested Tastes: Foie Gras and the Politics of Food*. Princeton; Oxford: Princeton University Press. 61.

megnőhet tömegét tekintve, amely nem fordul elő természetes körülmények között egyetlen vándormadárnál sem, viszont egészséges állatokon végezve, és betartva az állategészségügyi előírásokat, figyelembe véve a libák alkalmazkodóképességét, elmondhatjuk, hogy a megnagyobbodott és elzsírosodott máj önmagában nem okoz fájdalmat az állatnak.⁴²

A legtöbb aggály a kivitelezés során merül fel, például, amikor a tömés során nem biztosítják azokat a körülményeket, amelyek szükségesek az állat jólétének biztosításához, illetve vannak bizonyos módszerek, amelyek esetében a libák szenvedése bizonyítottan elkerülhetetlen. A következőkben ezeket a problémás tényezőket vázolom fel, a tömés folyamatának és következményeinek elemzése közben.

A tömés időtartama a módszertől függően változik:

- kézi tömés során 29-32 nap,
- tömőtölcsér esetén 21-24 nap,
- gépi tömésnél 18-21 nap.⁴³

Jelenleg ezen módszerek egyike sem tiltott, sem az Európai Unióban, sem Magyarországon, annak ellenére, hogy az Állat-egészségügyi és állatjóléti tudományos bizottság javaslata szerint a tömésnek legfeljebb 21 napig kellene tartania.⁴⁴ Maga a tömés folyamata a legtöbb esetben kellemetlen az állatnak, amelynek a mértéke szintén függ a kivitelezéstől. A libák nyelőcsőve rugalmas, és képes alkalmazkodni a nagy mennyiségű étel befogadásához, így amennyiben az etetéshez egy rugalmas gumicsövet használnak (napjainkban ez a módszer a legelterjedtebb), az étel anélkül jut a liba nyelőcsővébe, hogy az fájdalmat okozna.⁴⁵ Egyéb eszközök használata fájdalmas lehet az állat számára, és károsíthatja is a nyelőcsövet bizonyos esetekben, mindez azonban elkerülhető.

⁴² Fodor, R. K. 2013. Libát és/vagy pénztárcát tömjünk? Do we stuff the goose and/or our pockets?. 14-17. <http://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=36130> Letöltve: 2021. 02. 28.

⁴³ Fodor, R. K. i.m. 14.

⁴⁴ Report of the Scientific Committee on Animal Health and Animal Welfare: *Welfare Aspects of the Production of Foie Gras in Ducks and Geese*. 19. https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/sci-com_scah_out17_en.pdf Letöltve: 2021. 04.02.

⁴⁵ Fodor, R. K. i.m. 33.

1.3. A libatöméssel kapcsolatos aggályok

Az Állat-egészségügyi és állatjóléti bizottság számos farmot meglátogatott, ahol tanulmányozta a libák viselkedését és megfigyelte az egészségügyi állapotukat, hogy következtetéseket vonhasson le a kényszer-etetés libákra gyakorolt hatásait illetően. Ha a libákat rendszeresen etetik kézzel, azok viselkedésén megfigyelhető, hogy nem tartanak az őket etető embertől, ugyanis pozitív érzelmekkel asszociálják az adott személyt, azonban ez a magatartás nem figyelhető meg a libák esetében a kényszeretetés alatt. Épp ellenkezőleg, az állatok igyekeznek elkerülni a személyt, aki eteti őket, illetve annak befejeztével is megpróbálták eltávolodni az etetőjüktől, bár a tömés után a libák rendszerint nehezebbek mozognak. Emellett a ketrecben tartott egyedeknél megfigyelhető, hogy megpróbálják elfordítani a fejüket a folyamat közben.⁴⁶

A változás nem csak a libák viselkedésén, de a fizikumukon is megfigyelhető. A hízlalt libák mozgással töltött ideje jelentősen lecsökken, idejük nagyrészt fekve töltik, amikor azonban állóhelyzetben vannak megfigyelhető, hogy a lábuk jelentős mértékben kifele görbül a nem hízlalt egyedek lábával összehasonlítva. Ez az elváltozás a hirtelen meggyarapodott súly hatására alakul ki, és befolyásolja a libák mozgási képességét. Sok állat sérüléseket is szenved a tömés következtében, ezek azonban nehezen vehetőek észre, amikor több libát tartanak egy ketrecben, kevés mozgásteret hagyva nekik. A vizsgálat során azt is megfigyelték, hogy míg a hagyományos körülmények között tartott libák következetesen tisztán tartják a tollazatukat, addig a hízlalt egyedek, kisebb hajlandóságot mutatnak a tollaik tisztogatására.

Összességében a hízlalási folyamat fizikailag és mentálisan is egyaránt megviseli a libákat. Elváltozás figyelhető meg a fizikumukon és a viselkedésükön egyaránt. A libák a stressz jeleit mutatják, és számos esetben sérüléseik keletkeznek, amelyek fájdalommal járnak. Emellett az

⁴⁶ Report of the Scientific Committee on Animal Health and Animal Welfare: *Welfare Aspects of the Production of Foie Gras in Ducks and Geese*. 33. https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/sci-com_scah_out17_en.pdf
Letöltve: 2021. 04.02.

egyes állatorvosok aggasztónak tartják azt is, hogy a máj elváltozása miatt a libák szervezete az antibiotikumot is kevésbé képes hasznosítani.⁴⁷

1.4. A libatömésre vonatkozó Európai Unió jogszabályok

A libatömés folyamatának és következményeinek bemutatása után, a kérdés az, hogy mennyiben vannak összhangban a jogszabályok a szakértők megállapításaival?

Az Európai Unióban jelenleg nincs olyan hatályos jogszabály, amely specifikusan a libatömésre vonatkozik, bár korábban indítványozták a módszer betiltását, ám a javaslatot nem fogadták el. A libák jólétét a hizlalás során a 98/58/EK irányelv⁴⁸ biztosítja, amely általános előírásokat tartalmaz a tenyésztés céljából tartott állatok védelmére vonatkozóan. Röviden összefoglalva az irányelv célja, hogy az állatoknak biztosítani tudja a következőket:

- Éhség és szomjúság nélküli élet
- Kényelmetlenség nélküli élet
- Fájdalom, sérülés és betegség nélküli élet
- Jog a normális viselkedés kifejezéséhez
- Félelem és gyötrelme nélküli élet

Annak ellenére, hogy a kényszeretetés egy speciális módszer, amelyet csak libák és egyes kacsafajok esetében alkalmaznak, az irányelv mégsem említi meg külön, és nem fogalmaz meg specifikus szabályokat erre vonatkozóan. Az Európai Unió égisze alatt működő Állategészségügyi és állatjóléti tudományos bizottság 1998-ban kiadott jelentésében⁴⁹ részletesen elemzi a libatömés gyakorlatát, és nem csak a már korábban említett következményekről számol

⁴⁷ Report of the Scientific Committee on Animal Health and Animal Welfare: *Welfare Aspects of the Production of Foie Gras in Ducks and Geese*. 39-41. https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/scicom_scah_out17_en.pdf Letöltve: 2021. 04.02.

⁴⁸ A Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről. 1998. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1556141054853&uri=CELEX:31998L0058> Letöltve: 2021.04.02.

⁴⁹ Report of the Scientific Committee on Animal Health and Animal Welfare: *Welfare Aspects of the Production of Foie Gras in Ducks and Geese*. https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/sci-com_scah_out17_en.pdf Letöltve: 2021. 04.02.

be, hanem javaslatokat és megoldásokat fogalmaz meg annak érdekében, hogy a hízalás során biztosítani tudják az állatok jólétét. A bizottság javaslatai a következők:

- Az olyan folyamatok betiltása, amely során a máj mérete annyira megnövekszik, hogy az fájdalmat vagy stresszt okoz az állatnak, illetve megnöveli a halálozási rátájukat.
- Az állatokért képzett és kompetens szakemberek feleljenek.
- Ne használjanak túl szűk ketrecet, vagy olyant, amely az állatokat elválasztja egymástól, hiszen szükségük van a társaságra és a megfelelő mozgástérre.
- Dolgozzanak olyan alternatív módszerek kifejlesztésén, amelyekhez nem szükséges az állatok kényszer-etetése.

A bizottság által megfogalmazott jelentésben lévő javaslatoknak nincs semmiféle jogerejük, viszont úgy gondolom, annak érdekében, hogy az 98/58/EK irányelvben⁵⁰ kitűzött célokat ténylegesen meg tudják valósítani a hízalásnak kitett libák esetében is, erre vonatkozóan külön előírásokat kellene megfogalmazni. Például nevesíteni azokat az eszközöket, amelyek a tömés során nem okoznak sérüléseket a liba nyelőcsővében, és betiltani a többi használatát, valamint előírni a ketrecek pontos paramétereit, hogy a libák ne legyenek túl szorosan, mert úgy nehezebb észre venni a lábaikon keletkező sérüléseket és elváltozásokat, amelyek gyakran előfordulnak a tömösnek kitett libáknál.

⁵⁰ A Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről. 1998. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1556141054853&uri=CELEX:31998L0058> Letöltve: 2021.04.14

1.5. A libatömés szabályozása Magyarországon

Magyarországon a libatömés minden aspektusa részletes szabályozás tárgyát képezi, az előkészületektől egészen a hízott máj eladásáig. Bár az 1998. évi XXVIII. törvény⁵¹ az állatok védelméről és kíméletéről a 6. § (1) bekezdésének c) alpontjában tiltja az állatok kényszerszakarmányozását, a (2) bekezdésben leszögezi, hogy ez alól kivételt képez a házilag vagy az engedélyezett technológia szerinti liba- és kacsatömés.

A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet⁵² 4. számú mellékletében megtalálható a hízott máj előállításának részletes szabályozása. A rendelet megnevezi azokat a fajokat, amelyeken alkalmazható ez a módszer, így biztosítva, hogy a kényszeretetés tárgyát nem képezik olyan állatok, amelyek élettani és étkezési szokásai nem teszik lehetővé az ehhez való alkalmazkodást. A törvény értelmében a tömést csak egészséges, jól fejlett, ép testű állatokon szabad végrehajtani, amelyek meghaladják a minimum testtömeget, amelyet a különböző fajok közti eltérések figyelembevételével pontosan megállapítottak.

A melléklet 2. bekezdésének értelmében a tömést csak megfelelő szaktudással és tapasztalattal rendelkező szakemberek végezhetik. A hizlalás céljából nevelt állatok számára biztosítani kell az egészséges és sérülésmentes nevelkedést a megfelelő berendezésekkel és eszközökkel.

A tömés időszaka alatt is biztosítani kell az állatoknak a rendelet által előírt körülményeket. A tömés kezdete előtt az állatokat legkevesebb 12 órán át pihentetni kell, és a folyamat teljes időszaka alatt biztosítani kell nekik a megfelelő ivóvíz és takarmányellátást, oly módon, hogy a nagy mennyiségű takarmánybefogadás során az állatok szervezete minél kevesebb nehézségnek legyen kitéve. A töméses hizlalás technikai eszközeinek biztosítaniuk kell a kíméletes és sérülést nem okozó tömés feltételeit, melynek fontos feltétele, hogy olyan tömöcsövet használjanak, amely gumiból, vagy más rugalmas anyagból készül, és átmérője nem haladja meg a 22 mm-t. A rendelet

⁵¹ 1998. évi XXVIII. törvény *Az állatok védelméről*

⁵² 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól

részletesen szabályozza a tömés folyamatának, az állat elhelyezésének, és a szállításnak minden fontos aspektusát, hogy a folyamat a lehető legkíméletesebben menjen végbe.⁵³

Az elmondottak alapján láthatjuk, hogy a Magyarországi szabályozás alapos és kielégítő. Elkerülhetetlen, hogy a tömés során a libáknak legalább egy része bizonyos kellemetlenséget tapasztaljon, viszont épp ezért tartom fontosnak a 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet⁵⁴ 4. számú mellékletének 13. bekezdését, mely által a törvényhozó szorgalmazza a tömés állatjóléti aspektusainak folyamatos vizsgálatát annak javítása érdekében, és olyan alternatív módszerek kidolgozását, amellyel a libatömés helyettesíthető. Számos ilyen alternatíva áll jelenleg is kidolgozás alatt, melyeknek a célja többnyire az, hogy a liba étvágyát fokozzák természetes módszerekkel, hogy az jószántából fogyassza el a szükséges mennyiségű takarmányt. Az így előállított libamáj még nem éri el a „foie gras” minőséget, ám épp ezért szükséges a további kutatás. A magyarországi szabályozás mindenképp példaértékű, a franciaországi szabályozásnál is részletesebb⁵⁵, de szükség van a megfelelő jogalkalmazásra is a hatékonyság érdekében, ugyanis libatömést a mai napig számos helyen kézzel végzik, megfelelő tömöcső nélkül, ami nem kíméletes az állat számára.

2. Kutyapörgetés

Valószínűleg nem sokan hallottak a kutyapörgetés hagyományáról, mely Bulgária kisebb falvaiban terjedt el, főként Brodilovó település környékén, bár a szokások némileg eltérőek a különböző helységekből. A legkorábbi feljegyzések a kutyapörgetésről 1869-ből származnak, és a rituálé célja, hogy távol tartsa a gonosz szellemeket.

A helyiek minden nagybőjt első napján kivonulnak a helyi folyóhoz, amely fölé fellógnak egy kutyát egy kötéltől fogva, majd egy adott irányba forgatják, hogy a kötel felcsavarodjon, és így, amikor elengedik a kutya pörögni kezdjen. A folyamat kifejezetten fájdalmas a kutya számára, mivel a kötel szorítja a mellkasát, ami a gyors pörgéssel együtt légzési nehézséget okoz, és komoly félelemmel jár az állat számára. A pörgés leálltával a kutya a folyóba esik, teljesen diszorientált

⁵³ 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól.

⁵⁴ 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól.

⁵⁵ Fodor, R. K. i.m. 18.

állapotban, így gyakran belélegzi a vizet, és úszni sem tud. Az is előfordult már, hogy a kutyák megfulladtak ennek következtében.⁵⁶

2.1. Állatjóléti aggályok

A kutyapörgetéssel kapcsolatos aggályok először 2005-ben merültek fel, Bulgária EU-hoz való csatlakozása előtt. Melynek következtében 2006-ban betiltották a szokást, mely ennek ellenére tovább folytatódott. 2011-ben a Sophia Echo nevű bulgáriai újságban jelentették, hogy a rituálét még mindig praktizálják Brodilovoban.⁵⁷ Az incidenst követően helyi állatvédő szervezet őrizték a Veleka folyó partját a kutyapörgetés napján, hogy meggyőződjenek róla, hogy nem történik állatkínzás. A szokást jelenleg annak egy enyhébb formája váltotta fel, melynek során a kutyákat nem lógatják a folyó fölé és pörgetik meg, mindössze a vízbe dobják az állatot, amely azután biztonságosan kiúszhat a partra.

A település polgármestere azt nyilatkozta, hogy a jelenlegi megoldást sem tartja ideálisnak, de nem lehet egyik napról a másikra eltüntetni egy hagyományt, amely beépült egy közösség kultúrájába.⁵⁸

Bár nem tudnak évente leellenőrizni minden olyan Bulgáriai falvat, ahol szokás a kutyapörgetés, mégis értékelendő az állatvédők és a parlament törekvése. 2011-ben a bulgáriai parlament szigorított az állatkínzásra vonatkozó büntetéseken, hogy ezzel is visszaszorítsa ezt a hagyományt, így az a gazda, amely kutyáját a hagyomány érdekében, ilyen bánásmódnak teszi ki a következmények függvényében akár 5 év börtönbüntetéssel is sújtható.⁵⁹

⁵⁶ European Society of Dog and Animal Welfare. *Dog spinning – Bulgaria (EU)* <http://www.esdaw.eu/dogspinning--bulgaria.html> Letöltve: 2021.03.22.

⁵⁷ <https://amp.en.info-about.ru/2369461/1/dog-spinning.html> Letöltve: 2021.04.10.

⁵⁸ European Society of Dog and Animal Welfare. *Dog spinning – Bulgaria (EU)* <http://www.esdaw.eu/dogspinning--bulgaria.html> Letöltve: 2021.03.22.

⁵⁹ Bulgarian Criminal Code. Art. 325c.

3. Bikaviadal

3.1. A bikaviadal története

Már az ókorban is számos helyen rendeztek bikaviadalokat, például Kis-Ázsiában, Krétán, és az ókori Rómában, az Ibériai-félsziget már ekkor is híres volt a bikaviadalairól. Pontos eredete még tisztázatlan, ugyanis a bikakultusz számos kultúrában jelen van, és más-más dolgot jelképez, például egy istenséget, a nyers férfierőt, de az eget vagy a holdat megtestesítő jelképként is tisztelték. A Római amfiteátrumokban szervezett bikaviadalok során még lóról, lándzsával küzdöttek meg a bikákkal. A bikaviadalnak ma is több formája létezik különböző országokban, viszont mivel dolgozatomban a Spanyol bikaviadalról fogok beszélni, így történeti szempontból is arra fektetem a hangsúlyt.

A bikaviadalok a 15. Században váltak a spanyol nemesség kedvelt sportágává, mígnem V. Fülöp uralkodása alatt a főurakat hivatásos torreádorok váltották fel. A bikaviadalok kezdtek átalakulni, már nem lóval és lándzsával harcoltak, hanem gyalog és karddal, míg végül a 18-19. Században fokozatosan kialakult a jellegzetes spanyol bikaviadal, amely már szabályos lefolyású volt, előre meghatározott részekkel.⁶⁰

3.2. A Spanyol bikaviadal – A *corrida*

A standard spanyol bikaviadal során általában 3 matador küzd meg fejenként 2 bikával. Egy bikával körülbelül 20 perc alatt végez a matador, így a teljes előadás nagyjából 2 órát tart. A viadal a torreádorok csapatának bevonulásával kezdődik, akiket a matadorok követnek, utánuk érkezik a személyzet, aki rendben tartja a pályát a bikaviadal alatt, végül pedig az öszvérfogat, amellyel a halott bikát vonszolják le a pályáról. Az elnök jelzésére megkezdődik a játék, melynek

⁶⁰ Kicsi, S. A. 1999. A bikaviadal. Holmi. 10(2). 231-247.
http://epa.oszk.hu/01000/01050/00221/pdf/EPA01050_holmi_1999_02_231-247.pdf Letöltve:2021.04.12.

legelső részében a matador bemutatkozik a bikának, néhány fogás által, amit a köpenye segítségével mutat be. Ezután következik a három fő felvonás.

Az első felvonásban a bikát arra készítetik, hogy rátámadjon a lovasra, aki ezt kivédi, és a lándzsájával akár többször is megszúrja a bikát a nyaktövéénél. A szúrás következtében a bika vállizmai jelentősen megsérülnek, így a játék hátralevő részében nehezebbé válik számára a mozgás, főként a fej mozgatása, aminek következtében kevésbé veszélyes az öklelése. Ezután a második felvonásban érkeznek a banderillerók, akik három kisebb méretű szigonyos végű lándzsát döfnek a bika marjába, amelyek mozgásnál egyre mélyebbre csúsznak. A végső felvonásban a matador szimbolikus és látványos fogásokat mutat be, a palástja segítségével ingerli, és tereli a bikát, majd mikor kellőképpen kifárasztotta következik a kivégzés. A matador többféleképpen végrehajthatja ezt a műveletet, de általában állva várja a felé rohanó bikát, és beledöfi a kardját. Ideális esetben a bika egy döféstől meghal, ám ha nem így történik, a matador egy ú.n. kegyelemdöféssel végez az állattal. Ezután a tetemet levonszolják a porondról. A bika füleit és néha akár a farkát is levágják, amit trófeaként adnak a kiemelkedően teljesítő matadornak. Ezután az állatot a vágóhídra szállítják, hogy a húsát feldolgozzák.⁶¹

3.3. A bikaviadallal kapcsolatos etikai problémák

A bikaviadatok során a bikák 20 percen keresztül vannak kitéve, szükségtelen és intenzív fájdalomnak, emellett folyamatosan ingerlik őket, ami az állat számára jelentős mértékű stresszel jár. A bika az első szúrás után már nem tudja felemelni a fejét, a játék végére pedig a mozgás is komoly nehézségeket okoz számára. Néha az is előfordul, hogy az állat még életben van, amikor levonszolják a porondról.

A harc előtt a bikát legyengítik, hogy kisebb veszélyt jelentsen, amelyre több különböző módszer létezik: lecsiszolják a bika szarvait, nyugtatókat adnak be nekik, néha pedig petróleumzselét kennek a szemébe, hogy elhomályosítsák a látását.⁶² Spanyolországban évente

⁶¹ Kicsi, S. A. i.m.

⁶² Hoyt. G. 2017. Fighting against Bullfighting: Tackling Spain's Bloody Tradition. Salve Regina University. https://digitalcommons.salve.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1118&context=pell_theses Letöltve:2021.04.11.

többezer bikát ölnek meg viadalokon, ráadásul a bikaviadalok során gyakran az előadáshoz használt lovak is elesnek, és megsérülnek.

Felvetődik a kérdés, hogy miért maradhatott még mindig fenn ez szokás, holott egyértelműen állatkínzásról van szó? Választ keresvén erre a kérdésre, legtöbbször azzal az érvel találkoztam, hogy bár sokak számára a bikaviadal egy barbár szórakozásnak tűnik, a spanyol nép számára ez a kultúrájuk fontos része, amelyet megkívánnak őrizni. Egyetértek azzal, hogy a hagyományörzés fontos, egyes szokások azonban elavulnak a társadalom fejlődésével. Ez mutatkozik a spanyolországi bikaviadalok esetében is, ha megfigyeljük egy 2015-ös felmérés eredményét, amelyet a 16-65 évig terjedő spanyol lakosság körében végeztek, láthatjuk, hogy a kitöltők 58%-a ellenzi a bikaviadalokat, és mindössze 19%-a támogatja, 23% pedig semlegesen vélekedik.⁶³ Ezek a számok persze folyamatosan romlanak, és évről évre kevesebb érdeklődés figyelhető meg a lakosság részéről a bikaviadalok iránt. Számos tüntetést is szerveztek a betiltásuk érdekében, bár a siker egyelőre elmaradt.

3.4. A bikaviadal szabályozása Európai Unióban és Spanyolországban

Az Európai Unió állatvédelemre vonatkozó szabályai között jelenleg nem található olyan előírás, ami akár csak nevesíti a bikaviadalt, annak ellenőre, hogy többször is felmerült a Parlamentben, hogy betiltják az állatok szórakoztatás céljából való megölését. Ilyen jogszabály hiányában, amire támaszkodhatunk csak az Amszterdami szerződés, illetve az Európa Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről, valamint a 1099/2009/EK rendelet az állatok leölésük során való védelméről.

Az Amszterdami szerződés értelmében a szerződő államok az állatok védelmének és jólétének érdekében a mezőgazdasági, szállítási, belső piaci valamint kutatási tevékenységeik megszervezésében figyelembe veszik az állatok jólétével kapcsolatos előírásokat, miközben tiszteletben tartják a vallási rítusokat, kulturális tradíciókat és regionális örökségeket. Az

⁶³<https://www.ipsos.com/sites/default/files/migrations/en-uk/files/Assets/Docs/Polls/bullfighting-in-spaintonline.pdf>

Letöltve: 2021.04.11.

Amszterdami szerződés nem avatkozik bele a vallásos vagy kulturális szokásokba, így annak érvénye nem terjed ki a bikaviadalokra.⁶⁴

A tenyésztés céljából tartott állatokra vonatkozó 98/58/EK irányelv előírja az államoknak, hogy intézkedéseket tegyenek annak érdekében, hogy az állatoknak ne okozzanak szükségtelen fájdalmat, szenvedést vagy sérülést, viszont ugyanezen irányelv 1.cikk (2) bekezdésének b) alpontjában kijelenti, hogy *“Ezen irányelvet nem kell alkalmazni: versenyeken, bemutatókon, kulturális vagy sporteseményeken, vagy ilyen tevékenységek során való felhasználásra szánt állatokra”*.⁶⁵

Hasonló a helyzet az állatok leölésük során való védelméről szóló 1099/2009/EK rendelet esetében, amely részletesen leírja mindazokat a módszereket, amelyek révén engedélyezett az állatok leölése, pontosan megadva minden paramétert. A módszernek mindenképp kíméletesnek kell lennie, minél rövidebb lefolyásúnak, és lehetőleg anélkül kell végrehajtani, hogy az állatok közben szorongásának vagy félnének. A bikaviadalok természetesen nem felelnek meg ezen előírásoknak, ami nem is kérhető számon azok esetében, mivel a rendelet 15. preambulumában az áll, hogy a *“végrehajtásakor tiszteletben kell tartani különösen a vallási szertartásokat, a kulturális hagyományokat és a regionális örökséget érintő tagállami törvényi vagy közigazgatási rendelkezéseket és szokásokat. Ennélfogva e rendelet hatálya alól ki kell zárni a kulturális eseményeket, amennyiben az állatjólétre vonatkozó előírásoknak való megfelelés sértené a szóban forgó esemény valódi lényegét.”*⁶⁶

Mint látható az Európai Unió állatvédelmi rendelkezései nem terjednek ki a kulturális hagyományokra, így a bikaviadalokra semmilyen állatjóléti előírás nem vonatkozik.

⁶⁴ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. 1997. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1556133592320&uri=CELEX:11997D/TXT> Letöltve: 2019.04.14

⁶⁵ A Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről. 1998. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/?qid=1556141054853&uri=CELEX:31998L0058> Letöltve: 2019.04.14 ⁶⁶ A Tanács 1099/2009/EK rendelete az állatok leölésük során való védelméről. 2009. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1556171155719&uri=CELEX:32009R1099> Letöltve: 2019.04.17.

⁶⁶ A Tanács 1099/2009/EK rendelete az állatok leölésük során való védelméről. 2009. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1556171155719&uri=CELEX:32009R1099> Letöltve: 2019.04.17.

A Spanyolországi szabályozásból érdemes megemlíteni néhány intézkedést a bikaviadalra vonatkozóan. Katalóniában, Spanyolország egyik autonóm tartományában 2011-ben a parlament döntést hozott a bikaviadatok betiltásáról, mivel összeférhetetlen a katalán tradícióval. Azonban Spanyolország parlamentje 2013-ban elfogadott egy törvényt melynek értelmében a bikaviadal vitathatatlanul a spanyol kulturális örökség fontos része. Ezen törvény alapján a Spanyol Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek találta a katalán döntést, amely betiltotta a bikaviadatok szervezését a tartományban, és eltörölte azt. Részben ezen törvénynek köszönhetően a bikaviadal a mai napig is legális Spanyolország egész területén.⁶⁷

Spanyolország számára a bikaviadal azonban nem csak kulturális szempontból fontos, hanem jelentős bevételi forrás az ország számára, sok turistát vonz, és számos munkahelyet is biztosít, így a betiltása bizonyára megviselné az ország gazdaságát, ezért nem tudják egyik napról a másikra megszüntetni. Ennek ellenére mégis úgy gondolom, hogy lehetne alternatív megoldásokkal helyettesíteni. Jó megoldás lenne a bikaviadatok átformázása, például a Bolíviai viadatok mintájára. Ezeken az eseményeken a bikát nem sebesítik, és nem ölik meg a játék során, a *toreros* célja az, hogy úgy provokálja a bikát, hogy az ne tudja őt megsebesíteni.

A Dominikai Köztársaságban is a bikaviadal egy kíméletesebb formáját üzik, melynek során a bikát addig ingerlik kikerülve a támadásait, míg az elfárad. Bár nem gondolom úgy, hogy ezek az alternatívák kifogástalanok, mégis jó módja lehetne annak, hogy fokozatosan szüntessék meg a bikaviadokat, anélkül, hogy az ország jelentős bevételtől essen el, és számos munkahely megszűnjön. Ilyen változtatásokat már korábban is kezdeményeztek Spanyolországban, azonban az Alkotmánybíróság véleménye szerint, ez is alkotmányellenes, mivel a spanyol bikaviadalnak esszenciális része a bika halála.⁶⁸

⁶⁷ Valdivia, A. G. 2019. Will Bullfighting Survive The Next Decade? <https://www.forbes.com/sites/anagarciavaldivia/2020/12/30/will-bullfighting-survive-the-next-decade-inspain/?sh=5b7af62345b3> Letöltve:2021.04.11.

⁶⁸ Valdivia, A. G. 2019. Will Bullfighting Survive The Next Decade? <https://www.forbes.com/sites/anagarciavaldivia/2020/12/30/will-bullfighting-survive-the-next-decade-inspain/?sh=5b7af62345b3> Letöltve:2021.04.11.

IV. Konklúzió

Vizsgálatom során arra a következtetésre jutottam, hogy bár egyes kulturális szokások elavultak, és nem maradhatnak fenn a modern jogrendszerben, mégsem lehet tőlük olyan könnyen megszabadulni, mivel az adott népcsoport túlságosan erősen kötődik a hagyományaihoz, vagy pedig anyagi érdekek fűzik az országot az adott tevékenység folytatásához.

A libatömést és magát a hízott libamájat is sok Európai Unió tagállamban betiltották, de például Franciaország és Magyarország nem tudná egyik napról a másikra követni a példájukat, mivel jelentős bevételt szerez a hízott kacska és libamáj eladásából, továbbá egy ilyen döntés számos embert fosztana meg az állásától. Ezek a folyamatok csak lassan tudnak végbe menni, ezért is tartom követendőnek a Magyarországi szabályozást, amely nem csak az állatok jólétére tér ki, hanem arra is, hogy törekedni kell az alternatív módszerek kifejlesztésére.

Bár a bulgáriai kutyapörgetés, vagy a spanyol bikaviadal az állatnak okozott szenvedés mértékében nem hasonlítható össze a libatöméssel, illetve az is fontos szempont, hogy ezek esetében a cél többnyire a szórakoztatás, mégis, ezek fennmaradásának is megvan az oka. A kutyapörgetés esetében a legnagyobb nehézséget a falusiak hagyományukhoz való kötődése okozza, ám ennek a betiltása lehetséges volt, míg a Spanyol bikaviadalok esetében ez még mindig nem történt meg. Véleményem szerint ennek oka a már említett anyagi érdek, amely Spanyolországot a bikaviadalok megőrzésére ösztönzi, amely Bulgária esetében hiányzik. A tevékenység kegyetlen mivolta ellenére, be kell látni, hogy az országot negatívan érintené ennek betiltása. Természetesen továbbra is úgy gondolom, hogy egy ilyen szokásnak nincs helye a modern társadalomban, ezért javaslom a bikaviadalok átalakítását kezdő lépésként. Az állatvédelmi mozgalmak erősödése, és az emberek ezzel kapcsolatos tudatosságának fejlődése következtében egyébként is egyre kisebb az érdeklődés a bikaviadalok iránt, így véleményem szerint azok idővel kikopnak a gyakorlatból.

Ám az ilyen szokások fennmaradását nem csak az anyagi érdek teszi lehetővé, hanem a megfelelő Unió szabályozás hiánya is. Az Európai Unió állatvédelmi szabályok esetében észrevehettük, hogy egyik sem alkalmazható a kulturális és vallási szokások esetében. Érthető, hogy az EU nem akar túlságosan beleavatkozni a tagállamok belügyeibe, viszont fel kéne ismernie azokat az eseteket, amelyekben kivételt kell tenni. Az Európai Uniónak ösztönöznie kellene a

tagállamait arra, hogy megtegyék a szükséges lépéseket, és minél hamarabb kivonják a gyakorlatból az olyan szokásokat, amelyek az állatok kínzásával járnak, vagy találjanak olyan alternatívákat, amivel az állat szenvedése minimálisra csökkenthető. A szigorításokat fokozatosan kell bevezetni, a tagállamok helyzetének figyelembevételével, hogy elegendő idejük legyen az alternatív módszerek beiktatására, és amennyiben ezek nem elérhetőek, úgy az Uniónak a tagállamokkal közösen kéne dolgoznia ezek kifejlesztésén. Bár az egyes országok kulturális tevékenységei, kényes ügynek számítanak, mégsem tartom elfogadhatónak azt, hogy az ilyen tevékenységeket szinte semmilyen szabályozásnak nem vetik alá, ezért elengedhetetnek tartom, hogy a jövőben váltást érzünk e téren.

V. Felhasznált Irodalom

- Dr. Gyöngyösi, Zoltán: 2005. *Az állatok joga és jogalanyisága.* <https://www.jogiforum.hu/publikaciok/192> Letöltve: 2021.03.06.
- Jean-Marc Neuman. 2012. *The Universal Declaration Of Animal Rights Or The Creation Of A New Equilibrium Between Species.* Zurick.
- Györkös, I. 2006. *Az állatjóléti vizsgálatok lehetőségei.* AWETH. Vol 2. (2006). <http://animalwelfare.szie.hu/cikkek/200601/AWETH20060209.pdf> Letöltve: 2021.04.10.
- Jámbor, A. 2018. *Gondolatok az állatvédelmi törvény fejlesztéséről.* Iustum Aequum Salutare. 2018/1. 204-207. http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20181sz/10_JamborA_IAS_2018_1.pdf Letöltve: 2020.10.02.
- Hérai, A. 2014. *A hazai állatvédelmi jog az új Polgári Törvénykönyv tükrében.*
- *Protecția animalelor prin prisma Codului penal român de la 1865.* <https://drive.google.com/file/d/1QeMbctU1fvgV233DyJOjq43KA7mSA0Em/view> Letöltve: 2020.04.12.
- Lupan, E., Sztranyiczki, Sz. 2012. *Persoanele în concepția Noului Cod civil.* C.H. Beck. Bukarest.
- Kasza, Gy., Géher, D., Ózsvári, L., Süth, M., Lakner, Z. 2011. *Force-feeding of geese and society's appreciation.* Magyar Állatorvosok Lapja. 2011(1).
- Desoucey, M. (2016). *Contested Tastes: Foie Gras and the Politics of Food.* Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- Fodor, R. K. 2013. *Libát és/vagy pénztárcát tömjünk? Do we stuff the goose and/or our pockets?.* <http://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=36130> Letöltve: 2021.02. 28.
- Report of the Scientific Comitee on Animal Health and Animal Welfare: *Welfare Aspects of the Poduction of Foie Gras in Ducks and Geese.* https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/sci-com_scah_out17_en.pdf Letöltve: 2021. 04.02

- *European Society of Dog and Animal Welfare. Dog spinning – Bulgaria (EU)*
<http://www.esdaw.eu/dog-spinning---bulgaria.html> Letöltve: 2021.03.22
- Kicsi, S. A. 1999. *A bikaviadal.* Holmi. 10(2). 231-247.
http://epa.oszk.hu/01000/01050/00221/pdf/EPA01050_holmi_1999_02_231-247.pdf
Letöltve:2021.04.12.
- Hoyt, G. 2017. *Fighting against Bullfighting: Tackling Spain's Bloody Tradition.* Salve Regina University.
https://digitalcommons.salve.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1118&context=pell_the_ses Letöltve: 2021.04.11
- Valdivia, A. G. 2019. *Will Bullfighting Survive The Next Decade?*
<https://www.forbes.com/sites/anagarciavaldivia/2020/12/30/will-bullfighting-survive-the-next-decade-in-spain/?sh=5b7af62345b3> Letöltve:2021.04

VI. Felhasznált jogszabályok

- Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. 1997.
- A Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről. 1998.
- A Tanács 1999/74/EK irányelve a tojótyúkok védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról. 1999.
- Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról. 2007.
- A Tanács 1099/2009/EK rendelete az állatok leölésük során való védelméről. 2009.
- 1879. évi XL törvény.
- 1998. évi XXVIII. törvény Az állatok védelméről és kíméletéről.
- 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet.
- 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól.
- 41/2010. (II. 26.) kormányrendelet A kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról.
- 140/2012. (XII. 22.) VM rendelet A vágóállatok leölésének és levágásának állatvédelmi szabályairól.
- 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről.
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
- Romániai Büntető Törvénykönyv. 1865. 385. cikk. 12. pont.
- 205/2004-es törvény Az állatok védelméről.
- 71/2011-es törvény a Román Polgári Törvénykönyvről.
- 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól.

- Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. 1997.
- A Tanács 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről. 1998.
- A Tanács 1999/74/EK irányelve a tojótyúkrok védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról. 1999.
- Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról. 2007.
- A Tanács 1099/2009/EK rendelete az állatok leölésük során való védelméről. 2009.
- 1879. évi XL törvény
- 1998. évi XXVIII. törvény Az állatok védelméről és kíméletéről.
- 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet
- 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól
- 41/2010. (II. 26.) kormányrendelet A kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról
- 140/2012. (XII. 22.) VM rendelet A vágóállatok leölésének és levágásának állatvédelmi szabályairól
- 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- Romániai Büntető Törvénykönyv. 1865. 385. cikk. 12. pont.
- 205/2004-es törvény Az állatok védelméről.
- 71/2011-es törvény a Román Polgári Törvénykönyvről.
- 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól